

TALLOZÁS

Rektorok nemzetközi konferenciája

(Tribuna, 1970. 39)

Stefan Pascu egyetemi tanár, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem rektora háromhasábos cikkben számol be az Egyetemek Nemzetközi Szövetségének ötödik, montreali konferenciájáról. A Nevelés Nemzetközi Évének egyik kiemelkedő eseményeként került sor a kanadai városban augusztus végén és szeptember elején az egyetemi rektorok találkozájára, amelynek megnyitáskor M.C.K. Zurayk libanoni professzor, a Szövetség elnöke hangsúlyozta, hogy „az emberi szolidaritás nemcsak kívánatos, hanem mindennél fontosabb előfeltétele ma a haladásnak, sőt magának az emberi létnek is. E nagy cél szolgálatában az egyetemeknek, általában a felsőoktatási intézeteknek mint az emberiség fejlődését, biztonságát és jólétét előmozdító szellemiség központjainak rendkívül fontos szerepük van“.

A konferencia munkálatai során két téma körül bontakozott ki a vita: 1. Az egyetemek nemzetközi együttműködése; 2. Az egyetem és a jelenkori társadalom szükségletei. A résztvevők a tudományos élettel, a felsőfokú oktatással foglalkozó felszólalásaikban kitértek olyan fontos kérdésekre, mint a természet és a társadalom jelenségeinek tudományos megismerése, az egyetemek nemzetközi együttműködése az új felfedezések, az új eszmék és alkotások gyümölcsöztetése céljából, a tanszemélyzet és az egyetemi hallgatók közös erőfeszítései a tantervek és tankönyvek, a pedagógiai módszerek, a tudományos kutatás és információ tökéletesítésére. Az egyetemek társadalmi-gazdasági szerepével is sokan foglalkoztak, s rámutattak, milyen fontossága van annak, hogy a hallgatókat a társadalom szükségleteinek és az aktív lakosság jövőbeli struktúrájának figyelembevételével válogassák ki és irányítsák a megfelelő pályák felé.

A cikkíró közlése szerint érdekes eszmecserét váltott ki az egyetemi oktatás korszerűsítésének problémája. Ebben a vonatkozásban szó esett az új pedagógiai módszerek térhódításáról, a tanárok és a hallgatók közötti kapcsolatokra vonatkozó új felfogásokról (látogatás nélküli okta-

tás), a „nyílt egyetemek“ szervezéséről, a kutatás szerepéről a tanárok és diákok tevékenységében. A vitákat összegezve Henri Janne professzor (Brüsszeli egyetem), az oktatásszociológia világszerte ismert szaktekintélye rámutatott, hogy az egyetemek és a társadalom állandó kölcsönhatásban vannak: az egyetemeknek szüntelenül tökéletesíteniük kell oktatási és kutatási módszereiket, hogy eleget tethessenek a társadalom igényeinek, a társadalomnak pedig egyenlő esélyeket kell biztosítania mindazok számára, akiknek képességeik révén az egyetemen a helyük.

A gazdag tanulságokkal zárult konferencia munkálatainak sikeréhez hozzájárultak a román küldöttek is: George Băranescu egyetemi tanár, a bukaresti Politechnikai Intézet, és a cikk szerzője, Ștefan Pascu, a kolozsvári egyetem képviselőjében.

Erdélyi szász családnevek

(Karpaten-Rundschau, 1970. 37.)

Fritz Keintzel-Schön neve már évtizedek óta ismert a *Siebenbürgische Vierteljahresschrift* vagy a *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* hazai német folyóiratok olvasói számára. A szásztyúkosi tanár csaknem negyven évvel ezelőtt közölte első nyelvészeti munkáját *A Szászrögen vidéki családtörténeti és szemlényévkutatáshoz* címmel, és azóta számtalan esetben találkozhattunk nevével különböző tudományos közlönyökben és lapokban. Tudományos pályafutása azonban ezen a nyáron jutott csúcspontjára: az erdélyi szász családnevekről írt disszertációjával elnyerte a filológia doktora címet, amely egyben egész életművének elismerését jelenti. A Brassóban megjelenő *Karpaten-Rundschau* ebből az alkalmából közli Michael Kroner beszélgetését Fritz Keintzel-Schönnel, aki kutatási módszereiről, eredményeiről számol be az olvasóknak.

Erdeklődését a nyelvészet iránt már segesvári gimnáziumi tanuló korában felkelti egyik tanára, majd főiskolai tanulmányai során alakul ki az a terve, hogy az erdélyi családnevek kutatásával foglalkozzék. Kezdetben a közvetett, kérdőíves módszert kellett alkalmaznia, hogy minél gyorsabban átfogó anyaghoz juthasson, s ezért rövid, de célszerű kérdőívvel gyűjtötte adatait. Később azonban alapos helyszíni kutatással egészítette ki gyűjtését, s ugyanakkor a nyomtatott és kéziratot anyagot is tanulmányozta. A gyűjtés azonban csak a munka előkészítő

része volt: ezután következett a nevek történetének tisztázása, a névértelmezés, a névstatisztika, a földrajzi elterjedés megállapítása, a különböző nevek és a néptörténet összefüggéseinek felderítése. A nagy munkát 40 térképpel egészítette ki, s így átfogó képet adhatott az erdélyi szász családnevek világáról.

A névkutatás — hangoztatja Keintzel-Schön — olyan bonyolult kérdésekben is segítséget nyújthat, mint például a sok száz esztendővel ezelőtt bevándorolt német nyelvű lakosság eredeti lakhelyének megállapítása, tehát felhasználható egyes történeti problémák megoldásában, amelyekre írásos emlékek hiányában nem adhatnánk kielégítő választ. Említésre érdemes az is, hogy miként tükröződik a gyűjtött anyagban az évszázados szászromán — magyar együttélés hatása. Erdélyben előfordulnak ilyen szász nevek, mint *Lapos, Okos, Kincses, Hazud,* illetve *Ciudat, Plin, Nespálat, Lemnuscat, Bđlan,* sőt egy községben a cigány *Sugár* (jelentése: szép) szó is szerepel.

Befejezésül Michael Kroner, a *Karpaten-Rundschau* munkatársa a Kriterion Könyvkiadó figyelmébe ajánlja ezt a nagy tudományos értékű munkát, amely valóban megérdemelné, hogy könyv alakjában is gazdagítsa hazai tudományos értekeinket.

Lukács György Bartókról

(Nagyvilág, 1970. 9.)

Szokatlanul személyes hangú vallomás vezet be Lukács György tanulmányát. A szerző leszögezi, hogy noha nem muzsikuss, még csak nem is zeneértő, reméli, hogy gondolatai mégis „összefüggésben állnak Bartók valódi jelentőségével”. Lukács György — néhány évvel fiatalabb — kortársa Bartóknak: „...én is, vele együtt, azok sorába tartozom, akiknek fejlődési éveit még a 67 utáni idő merev, korlátolt akadémiamuszba torkolló sötétsége töltötte ki.” Ady mellett Lukács Bartóknak ama „messzehangzó szavúaknak” egyikét ismeri fel, akiknek személyisége, alkotásmódja a magyar kultúra igazi nagy korszakává tette a századfordulótól a forradalmakig terjedő időt.

Hogy Bartók „valódi jelentőségét” jelezhesse, Lukács György egészen 1848-ig nyúl vissza a magyar társadalom történetébe, felvázolva azt a történeti keretet, amelyben a művelődés „hatalomvéde te bensőségében” fejlődött. Kemény Zsigmondot és Jókait, Aranyt és Mikszáthot emeli ki, végül Babitsot jelöli meg

az előbb idézett, Thomas Manntól kölcsönzött helyzet-meghatározás legösszettebb képviselőjeként, különös tekintettel a *Jónás könyve* szerzőjének sajátos tartalmú, antifasiszta humanizmusára. Ebben az összefüggésben értékelí Lukács György Bartók korszakalkotó gesztusát, a „hatalomvéde te bensőség” forradalmi túlhaladását. Kifejti azt a tételt, miszerint „a műfaji kérdéseknek... főleg történelem-filozófiai alapjaik vannak”. Hangsúlyozza, hogy a líra magyar műfaji uralma „már eleve a radikális mozgalmak gyengességének visszfénye is”, s a lírai magatartás szubjektív világképet fejez ki, márpedig egyedül a zene képes ezt a legmélyebb szubjektivitást mint világképet objektíválni. „Így — írja — Bartók egyedülálló helye és jelentősége a magyar kultúrában éppen muzsikuss voltára épül.” A meghatározatlan tárgyiaság esztétikai kategóriája ugyanis arra kényszeríti a zenét, hogy a meghatározott módon nem artikulálható tiszta érzések és élmények birodalmában maradjon, ami kiszélesíti és elmélyíti a művészi kifejezés lehetőségeit, annak összes tartalmi konzekvenciáival együtt.

Bartók alkotásának a népzene mindvégig alapja marad anélkül, hogy megrekedt volna ennél az első, hatalmas impulzusnál. „...a természetes életet élő paraszt és az eltorzultan elidegenült modern ember kibékíthetelensége adja nála a mai ember emberi élete megoldásához a kiindulási pontot.”

A tag művelődéstörténeti összefüggésekben gondolkodó Lukács számára Swift bölcsovai után mintegy kétszáz évvel Bartók szarvasaiban kap hangot először a kapitalista kultúra elembertelenítő mivoltának a végsőkig radikális, forradalmi tagadása. Nem véletlen, hogy a *Cantata profana* körülbelül egy időben kerül a nyilvánosság elé annak a Kafkának a nagy regényeivel, aki a maga módján éppen a swifti hagyományt újítja fel. Bartók azonban megsemmisítendőnek minősíti azt a társadalmi valóságot, amelyet Swift vagy Kafka a maga elviselhetetlenségében is sorsszerűnek tüntet fel.

Bartók Bélát Lukács György „nagy világtörténelmi lehetőségnek” nevezi az igazi magyar kultúra felé vezető úton.

Hatalom, erőszak és humanitás

(Praxis, 1970. 1—2.)

A cikk szerzője, Gajo Petrović zágrábi egyetemi tanár arra a kérdésre keres választ, hogy a hatalom és az erőszak az

emberség lényeges vonásai közé tartozik-e, avagy az ember elidegenedett létének egyik formáját alkotja. Vannak, akik a hatalmat, az erőszakot pusztán negatív jelenségnek tekintik, mások viszont azt hirdetik, hogy a hatalom megszerzésére irányuló akarattal, a „Wille zur Macht”, az ember lényegi meghatározottságát fejezi ki. Kialakult olyan álláspont is, mely szerint a hatalom és az erőszak semleges szerepet tölt be a humanitással kapcsolatban.

E válaszokkal elégedetlen szerző más úton indul el, és kísérletet tesz a hatalom fogalmának differenciált újraértelmezésére. Vizsgálódásai kezdetén Petrović megállapítja, hogy a hatalom és a humanitás viszonya az európai bölcsélet nagy kérdései közé tartozik (Hobbes és Hegel foglalkozott vele). Ő viszont Nietzsche felfogásából indul ki. Nietzschénél a hatalom *egyetemes elvként* szerepel, de bizonyos differenciáltsgot is észlelhetünk a német filozófus fogalomhasználatában. Először, a hatalom és az erő, mint az ember, az állat, a természet, a gép közös, nem specifikus tulajdonsága fordul nála elő, másodsor pedig a parancsolás, az elnyomás, a kizsákmányolás eszközeként. Petrović szerint megtaláljuk Nietzschénél a hatalom harmadik felfogását is, ez pedig nem más, mint az a képesség, hogy éljünk, szeressünk, csodálkozunk és alkossunk. Ez a hatalom az *alkotó erő*. Míg az uralkodást szolgáló hatalom az emberi lét elidegenedett formája, az alkotást lehetővé tevő erőt a valóban emberi lét megnyilvánulásai közé kell sorolnunk. A kettő között kibékíthetetlen ellentét feszül, de az alkotás sem nélkülözheti az erőt, a hatalmat. Nem szabad tehetetlennek lennie!

Sok haladó gondolkodó ma is úgy véli, hogy egy szabad szocialista társadalom eszményét csak a kizsákmányolókat alkalmazta erőszakkal szembeszegezett „ellen-erőszak” képes megvalósítani. Különösen elterjedt ez a felfogás a gyarmati rendszer ellen küzdők soraiban. Mások viszont azt vallják, hogy nem az „ellen-erőszak” a megfelelő válasz az elnyomók terrorjára, hanem éppen a szeretet, a megértés, a tévedések eloszlátása, az erőszaknélküliség biztosítja az erkölcsi fölényt. Gajo Petrović idézi azoknak a felfogását is, akik különbséget tesznek forradalmi és ellenforradalmi, haladó és reakciós, támadó és védekező erőszak között, bár — szerinte — ez a megkülönböztetés nem old meg minden problémát. Képviselői például nehezen tudják megválaszolni azt a nehéz kérdést, miként kerülhet el az erőszak állandó-

sulása. Vajon — kérdezi Petrović — nem kellene különbséget tenni az erőszak és az „erőszakalkalmazás” (Kraftanwendung) fogalmai között?

Sorelre is hivatkozva, Petrović kifejti, hogy ez a megkülönböztetés szükséges. Nem jelent például erőszakot, ha valaki, akit a vététek megátadnak, minden erejével védekezik, mint ahogy egy katonai agresszióknak áldozatul esett állam is összességi minden erejét, hogy létét, függetlenségét védje. Az erőszak viszont — szerinte — olyan erőkifejtés, amely az emberség megsemmisítésére, az emberi alkotás elfojtására irányul, és ebben a funkciójában a hatalomnak azzal a második formájával függ össze, amelyet az elnyomók, az erők alkalmaznak az elnyomottakkal, a gyengébbekkel szemben. Az erőszak nem más, mint a túlerőként (Übermacht) érvényesülő hatalom lényegének kifejezése. Ebben a felfogásban a hatalom és a humanitás viszonyának kérdését azzal lehetne megoldani, hogy az így értelmezett erőszakot nem tekintjük a humánus célok eszközeként. Ez persze nem jelenti, hogy nem kell erőkifejtéssel szembeszegeznünk az erőszaknak. Egy ilyen magatartás azonos lenne az ember-telenséggel való ugyancsak embertelen, mert szolgálai megbékéléssel. A valóban emberi magatartás, az igazi humanitás megköveteli az *alkotó tevékenységként értelmezett hatalom érvényesítését*.

Nagyszebeni művészkolónia 1850 körül

(Forschungen zur Volks- und
Landeskunde,
1970. 1.)

Az 1958-ban elhunyt Julius Bielz hagyatékából Harald Krasser jeles szász irodalomtörténész érdekes tanulmányt tesz közzé a múlt század derekán Nagyszebenben működött festőművész-kolóniáról. A csoport tagjai főleg az erdélyi tájak és személyiségek megörökítésével tündek fel, úttörő szerepük volt a fényképészet alkalmazásában is, és alkotásaikkal beírták nevüket mind az osztrák, mind a magyar és román művészettörténetbe.

A tanulmány a Kolozsvárt őrzött Kemény József-féle gyűjteményből indul ki: itt található Theodor Glatz bécsi származású nagyszebeni festő számos levele Anton Kurz szász író-történészhez, aki tudvalegleg később Bem titkára lett, s a szabadságharcban esett el. A levelek bizonyossága szerint Kurz felkérte Glatz rajz-

tanárt és több társát, hogy küldjenek rajzokat a *Leipziger Illustrierte* számára, s most pontos kimutatást kapunk e csoport Lipcsében megjelent munkáiról: a listán többek közt a brassói dóm, a kolozsvári Bánffy-palota képe, Moga görögkeleti püspök, Kemény József történése, Salmen szász gróf portréja is szerepel. A néhai tanulmányíró bemutatja a Brukenthal-múzeum Glatz-anyagát is, erdélyi tájképeket olajban, tusban, ceruzarajzban, kiemelve a „Kolozsmonostori kápolna” című festmény művészi jelentőségét. Felfigyelhetünk az érchegységi aranyászok megörökítésére, Segesvár és Nagyszeben számos, ma már ismeretlen részletére és a népviseletekre, melyeket Glatz egy 1869-es nagyszebeni ipari kiállítás számára — akárcsak a mi Orbán Balázsunk — fényképben is rögzített. (Jegyezzük itt meg: az adatok a jeles magyar festő-rokon, a nagybányai festőiskoláról elindult s 1952-ben Kossuth-díjjal kitüntetett Glatz Oszkár román és magyar parasztképeire, író-portréira mint szellemi örökségre figyelmeztetnek.)

A lipcsei lap illusztrátorai közé tartozott az 1840-es években Gustav Albert Schiwert is, akitől a Brukenthal-galéria Andrei Şaguna metropolita arcképét őrzi, s a művészcsoport jelentős tagja a svájci születésű Heinrich Trenk nagyszebeni rajztanár, a Tordai-hasadék és a Vöröstoronyi-szoros tájfestője, akinek Bukarestben kifejlesztett művészi tevékenységét a román művészettörténet tartja számon. Glatz baráti körében találjuk az ugyancsak Bécsből Erdélybe került Benedikt Sockl jeles oltárképfestőt, akinek számos művét a tanulmányíró már csak angliai leszármazottainak magántulajdonában fedezhette fel. Egyike azoknak, akik a fotográfia művészi jelentőségét felismerve fényképszként járják be Erdélyt. Tőle származik a Brukenthal-múzeumban őrzött reprezentatív olajkép az ifjú Ferenc József császárról. Julius Bielz szerint „Theodor Benedikt Sockl tekinthető a legtehetségesebb portréfestőnek a XIX. század közepén Erdélyben”. Ugyancsak Nagyszebenben működött abban az időben Heinrich Zuther festőművész, akinek a nevéhez a város sok, azóta eltűnt szép részletének az utókorra való átmentése fűződik.

A bemutatott művészkolóniával egyidőben élt Nagyszebenben a székely Ágotha János is, Barabás Miklós tanítványa, akinek 1843-ból egy Széchenyi- és egy Vörösmarty-arcképet köszönhetünk. Ugyancsak a nagyszebeni művészvilág ihletettje volt ez időben a román Ioan Costade, aki Avram Iancuról készített könyvomatot,

zsinóros ruhában és kezében messzelátóval ábrázolva a havasi népzéért.

A nagyszebeni német folyóirat a tanulmány közlése alkalmából színes mellékleteken mutatja be Glatz, Trenk, Sockl és Zuther — a nagyszebeni „negylevelű löhere” — legszebb festményeit.

A bűnözők és a rendőrség az Egyesült Államokban

(*Time*, 96. kötet, 2.)

A *Time* cikkéből kiderül, hogy 1970-ben millió meg millió amerikai nem a háború, nem az infláció vagy a depresszió miatt mardossa kétségbeesés. Szerete az országban, de különösen a városokban, az erőszak, a bűnözések mind egyre a félelem, a bizonytalanság hullámain idéznek elő. A felfegyverzett betörők, huliganok, rablóbandák, heroin-csempészek mindenfelé garázdálkodnak, szüntelenül terrorizálják a lakosság jórészét.

A múlt év őszén „Az erőszak okait és megelőzését kutató nemzeti bizottság” háborzongató képet festett a városi élet jövőjéről. Az üzleti negyedek a szürkület beálltával kiürülnek, az utcákon csak a rendőrök cirkálnak, a lakóházakat magánőrök veszik körül, s egész városok remegnek a betolakodó, rossz szándékú idegenektől. Ez a jövő — Baltimore-tól Los Angelesig — hamarabb beköszöntött, mint ahogyan azt a bizottság feltételezte. A bankok és a nagyáruházak máris belül építik parkoló garázsait, hogy az éjjeli műszakban dolgozó munkásaikat megvédjék a háttámadástól. Az üzleti negyedekben a vendéglők és a színházak korán zárnak, mert a közönség nem merészel késő órákig kimaradni. Az éberkedő csoportok és a magánvédelmek lehetőségei korlátlanul váltak. A nemzet felének, mintegy 60 millió háztartásnak, legalább egy lőfegyvere van.

A bűnözők elleni háború éppen annyira megnyerhetetlen, mint az indoknai háború. A legutóbbi hivatalos statisztikák 1970 első három hónapjában a bűnesetek 13 százalékos emelkedését mutatják. A bűnözések élvonalában a főváros, Washington áll. A múlt évben itt a bűnözések *heti átlaga* a következő képet mutatta: 5 gyilkosság, 6 nemi erőszak, 200 autólopás, 238 rablás, 442 betörés; ez év első negyedében a bűnesetek 21,7%-kal emelkedtek.

A bűnözések fokozódó arányában az állam igyekszik fejleszteni a rendőrséget. Ennek létszáma az utóbbi évtized alatt 400 000 főre emelkedett és jobban fel

van fegyverkezve, mint a történelem egyik-másik nagyobb háborújának egész hadserege, azzal a különbséggel, hogy felszereléséhez még a rendőrbot, a könnygáz, a titkos megfigyelők, a komputerek és a helikopterek is hozzátartoznak. Igaz, e fegyverek igénybevétele helyett új, finomabb módszereket is igyekeznek bevezetni. A hatalmas apparátus ellenére a bűnözők annyira féltelenek, hogy a rendőrség tehetetlen velük szemben. A valóságban a bűnesetek felét sohasem jelentik, mert a megfélemlített áldozatok nem mernek a rendőrségre fordulni, és nem is remélnék tőle segítséget. Ugyanis a súlyosabb eseteknek csak 12%-a vezet letartóztatáshoz, csak 6%-a elítéléshez, és mindössze 19%-a börtönbüntetéshez. A bebörtönzöttek egyharmada, noha ún. „korrekcionális tanfolyamot végez”, később ismét bűnözővé válik.

A helyzet javítására a szövetségi kormány már ebben az évben 268 millió dollár alapot biztosított a helyi szerveknek. A rendőri foglalkozás nagyon veszélyessé vált, noha a rendőrök társadalmi helyzete és értékelése sokat változott. A lakosság többsége már nem tekinti egyszerűen „cop”-nak (zsaru), vagy „pig”-nek (disznó) a rendőrt, hanem a társadalom értékes tagjának. A rendőrség azonban hatalmas szervezete, jó fizetése, felszerelése, rendszeres kiképzése ellenére sem tud megbirkózni a bűnözők nagyon veszélyes, haláltosztó belső frontjával. Főként a szegény városi lakosság 15—24 éves fiataljai teszik egyelőre mind sűrűbb soraikat, s ezzel — talán akaratlanul is — jelzik elégedetlenségüket a számukra értelmetlen külső háborúkkal szemben.

Milyen lesz a Magyar Szinonimasztótár?

(Magyar Nyelvőr, 1970. 1.)

O. Nagy Gábor tanulmányban számol be az új magyar szinonimasztótár előkészületeiről, az MTA Nyelvtudományi Intézetek egyik legfontosabb tervmunkájáról. Most, mintegy 17 000 szócikk megírása után, túl a munka felén, összegezi eddig leszűrt tudományos tapasztalatait és tanulságait, szerkesztési elveit a szócikkek belső felépítéséről és szótári elrendezéséről.

A készülő szótár sajátosan nyelvtudományi célja (a szókincs elemei jelentésbeli kapcsolatainak a feltárása, a nyelv szemantikai rendszerének: a szavak és az állandósult szókapsolatok *jelentésviszonyaiból* adódó részrendszerek bemutatása) mellett a szerző kiemeli a gyakorlati

nyelvhasználattal összefüggőt: „Fogalmazás és szövegjavítás során — ide értve az írói és szerkesztői munkát éppúgy, mint a dolgozatírást és -javítást — lépten-nyomon előfordul, hogy a tudatunk előterében levő, éppen eszünkbe ötlő szavak nem fedik pontosan azt a gondolati tartalmat, amelyet ki akarunk — vagy amelyet a javítandó szöveg szerzője ki akart fejezni. Az sem ritkaság, hogy egy-egy olyan szó, amelyet éppen le akarunk írni, vagy amely a nyelvi átfésülésre szoruló fogalmazványban előfordul, hangulati velejárója, stilisztikai értéke miatt nem felel meg a szöveg jellegének. Olykor meg némely szó vagy kifejezés sorozatos ismétlődése csúfítja el, teszi egyhangúvá vagy darabossá, dögögössé a fogalmazványt. Ilyen esetekben, de még általában akkor is, ha a szavak jelentései között levő árnyalati eltérésekre vonatkozólag merülnek fel bennünk kérdések, olyan kézikönyvhöz szeretnénk fordulni, amelyben a lehető leghamarabb megtaláljuk a szükséges felvilágosítást, a közölni kívánt gondolatnak a leginkább megfelelő és a szövegbe éppen beleillő szót, esetleg állandósult szókapcsolatot vagy azt a kifejezést, amellyel az értelem lényeges megváltoztatása nélkül felcserélhetjük a stílusbeli egyhangúságot okozó, elkerülhető ismétlődéseket.”

A szótár készítése során fölmerült tömérdek kérdés közül a szerző kettőt elemez részletesebben. Mindenekelőtt a címszavak *elrendezésének* sokat vitatott kérdését. Egyesek ugyanis tudománytalanul igyekeznek beállítani a betűrendes elrendezést, s csak a fogalomkörök szerint történő csoportosítást tartják elfogadhatónak. O. Nagy Gábor — más jelentős nyelvészekkel egyetértésben — határozottan a hagyománytól szentesített betűrend mellett foglal állást, amely a módszeres *utalások* rendszerével rendkívül megkönnyíti és meggyorsítja a szótár használatát.

A másik kérdés a szótári információk mennyisége és milyensége. A pusztán felsoroló jellegű szinonimasztótáraknál természetesen mind gyakorlati, mind pedig elméleti szempontból értékesebb az összehasonlító vagy megkülönböztető szinonimasztótár. Ez — az értelmező szótárraktól eltérően — nem a szavak és szókapcsolatok jelentéseit, hanem a rokonértelmű szavak vagy szóképzleti egységek *jelentésviszonyait* ismerteti: az egyezéseket és különbségeket, amelyek alapján árnyaltabban és pontosabban *választhatunk*. Az ilyen konkrét tanácsokkal hozzájárul a helyes szóhasználat kialakításához, s rendkívüli mértékben elősegítheti

a pozitív — a nem pusztán helytelenítő — nyelv-művelés ügyét.

O. Nagy Gábor — bár ő maga is kéri olvasói szíves észrevételeit és javaslatait — munkássága nemzetközi értékelését jelzi, hogy nézeteit nagyrészt elfogadta és felhasználja egy készülő német szinonimaszótár szerkesztője is.

A válságok válsága

(*International Herald Tribune*, 27. 221.)

Claire Sterling azzal a válsággal foglalkozik, mely egyes tudósok szerint a közeljövőben az egész földkerekséget fenyegeti. A futurologusok „a válságok válságá”-nak nevezik az országok, népek elkövette gondatlanságok következményét.

Az ezredfordulón a szerző szerint az emberiség létszáma feltehetőleg hétmilliárd lesz, vagyis kétszerese a mainak. Ekkor az egész világ központi kérdése a kenyérgond, s ha a statisztikai adatok szerint jelenleg az emberiség fele éhezik, az ezredfordulón 4—5 milliárd embert sújthat az éhség. Rosszabbodnak a lakásvizonyok, a jómódúak ötvenezer személyt befogadó felhőkarcolókban élnek majd, a szegényebbek zsúfolt beton „tyűkretrecekben” húzódnak meg, amelyek szélében-hosszában ellepik a kontinenseket. Eltűnnek a parkok, kevés lesz a pihenést nyújtó tengerpart, az erdő, a szabad zöldövezet, és a városi zsúfoltságból nem lesz hova menekülni. Hiánycikké válik a jó levegő és az ivóvíz. A Rajna szennyezettebb már ma, mint a Hudson.

A svéd erdők elpusztulnak a Rajna vidékéről származó higanygőz-esőktől. Higanygőz fertőzi a japánokat, finneket, hollandokat. A Kaspi-tenger kaviárja eltűnőben. A Balti-tenger oxigéntartalma veszedelmesen csökken, és a milánói ember élettartama a városi füstköd (smog) miatt három évvel rövidebb, mint más országé; a Tiberis egyes szakaszain a halak 15 perc alatt kimúlnak. Vannak más ijesztő tények is. Az ember készítette gátek földrengést okoznak, a túlzottan kihasznált legelőket a sivatag hódítja meg, új jégkorszak fenyeget, melyet az ember vált ki a légkör megmérgezésével. Élettelenné válnak az óceánok; gyakoribbak a szárazföldi áradások. Mindezek a természeti csapások, harminc év múlva, amikor kétszer annyi ember küzd a kenyérért, a vízért, halmozza a hulladékot, fogyasztja a tüzelőanyagot, megkét-szereződnek. S amint az ember keresztül-kasul száguld autón vagy szuperszonikus repülőgépen a földtekén, fülsiketítő hangokat terjeszt, melyek idegbeteggé teszik a lakosságot.

Az egész világ összefogására van tehát szükség, az egész földtekére kiterjedő egységes rendszabályokra, amelyeknek azonban semmi közük az Egyetlen Világhoz vagy az Emberi Testvériséghez. Csúpnán egy elemi fennmaradási elvnek az elismeréséről van szó, amelynek a történelem jelenlegi szakaszában olyan jelentősége van, mint egy korábbi korszakban a kannibalizmus megszüntetésének volt — zárja gondolatmenetét az *International Herald Tribune* cikkírója.

